

МИРОШНИЧЕНКО НАТАЛІЯ МИХАЙЛІВНА

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри кримінального права,
кандидат юридичних наук, доцент

ДЕЯКІ АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЩОДО ВПРОВАДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОСТУПКУ У ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

На протязі тривалого часу особливої уваги набувають питання щодо впровадження інституту кримінального проступку у чинне законодавство України. У зв'язку з прийняттям та підписанням Президентом, Проекту Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» зазначені питання набули особливої актуальності. У зазначеному законопроекті, на наш, погляд, є багато суперечностей та недоліків, та деякі питання залишаються не вирішеними. Розглянемо деякі питання щодо особи, яка підлягає відповідальності за вчинення кримінального правопорушення.

Окремі питання щодо запровадження кримінальних проступків досліджували такі науковці, як: Д.О. Балобанова, М.М. Дмитрук, Н.А. Мирошніченко, Є.Л. Стрельцов, В.О. Туляков та інші.

Відповідно до зазначеного закону у розділ IV Загальної частини Кримінального кодексу внесені переважно технічні зміни, а саме слово «злочин» було замінено на слово «кримінальне правопорушення». Тобто КК України з 2020 буде містити тільки визначення суб'єкта кримінального правопорушення, і буде відсутнє визначення «суб'єкт злочину» та «суб'єкт кримінального проступку». Бажаємо це спірний підхід, оскільки є два різновиду кримінального правопорушення, тому й необхідно виділяти різновиди суб'єкта кримінального правопорушення.

Вважаємо необхідним виокремлювати три види суб'єкта: суб'єкт кримінального правопорушення, суб'єкт злочину, суб'єкт кримінального проступку. Обов'язковими ознаками цих видів суб'єктів є: фізична особа, досягнення віку та осудність (обмежена осудність, вікова осудність).

Доцільно уточнити у КК України, що кримінальна відповідальність за кримінальний проступок настає з 16 років. За злочини вік кримінальної відповідальності необхідно диференціювати в залежності від складу злочину: мінімальний з 14 років, загальний вік з 16 років, як передбачено у чинній редакції КК України, проте необхідно переглянути перелік злочинів, який передбачений у ч. 2 ст. 22 КК, наприклад, пропонуємо виключити такі статті, як 112, 113 КК.

Також доцільно на законодавчому рівні поряд із обмеженою осудністю виділяти вікову осудність.

У ст. 485 КПК України зазначається необхідність під час досудового розслідування та судового розгляду кримінальних правопорушень про злочини неповнолітніх, поряд з іншими обставинами встановлювати

«стан здоров'я та рівень розвитку, інші соціально-психологічні риси неповнолітнього. При наявності даних про розумову відсталість неповнолітнього, не пов'язану з психічною хворобою повинно бути також з'ясовано, чи міг він повністю усвідомлювати значення своїх дій і в якій мірі міг керувати ними». Однак правові наслідки встановлення такого відставання, що знижує рівень усвідомлення не врегульовані ані чинним Кримінальним кодексом, ані Кримінально-процесуальним кодексом України. У зв'язку із зазначеним постає необхідність у нормативному закріпленні у матеріальному кримінальному законодавстві правових наслідків вчинення кримінального правопорушення неповнолітніх осіб, які під час вчинення суспільно небезпечного діяння не були здатні повною мірою усвідомлювати суспільну небезпеку своїх діянь чи керувати ними в наслідок відставання у психічному розвідку, яке не пов'язано з психічними розладами чи захворюваннями.

Необхідно зробити акцент, що такі неповнолітні є суб'єктами кримінального правопорушення, тобто вони підлягають відповідальності, оскільки вікова осудність це різновид осудності. Наявність відставання у психічному розвитку, яке не обумовлено психічними розладами, не може виступати підставою неможливості притягнення неповнолітнього до кримінальної відповідальності. Проте доцільно встановити на законодавчому рівні особливості кримінальної відповідальності та покарання такої категорії осіб.

Оскільки вікова осудність передбачає відставання у психічному розвитку неповнолітньої особи, яке обумовлено біологічними та соціальними факторами, для їх усунення, а також для виправлення такої категорії осіб необхідні спеціальні виховні та освітні заходи, а не покарання. Це свідчить про те, що виправлення неповнолітніх осіб з ознаками вікової осудності, у більшості випадків, можливе без призначення покарання, а за допомогою застосування примусових заходів виховного характеру.

Отже пропонуємо неповнолітніх осіб з ознаками вікової осудності, які вчинили кримінальні проступки обов'язково звільняти від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру.

За вчинення злочину, при наявності підстав, що зазначені у ст. 97 або ч. 1 ст. 105 КК України, доцільно, у першу чергу, ставити питання про можливість звільнення таких осіб від покарання або кримінальної відповідальності, з обов'язковим застосуванням примусових заходів виховного характеру.

Оскільки мова йде про особливу групу неповнолітніх, а саме тих, що відстають у психічному розвитку, внаслідок не медичних факторів, а більш соціальних (наприклад, педагогічна занедбаність, умов виховання в неблагополучних сім'ях тощо), першорядною метою призначення таких заходів необхідно визнавати надання належного виховання й освіти, а також надання соціальної і психологічної допомоги, яка допоможе неповнолітньому навчитись оцінювати свої вчинки, а також інших осіб, правильно мислити, усвідомлювати протиправність дій, які

заборонені законодавством, тим самим сприяти належному розвитку дитини, а також попередженню скоєння нового кримінального правопорушення. Тому доцільно застосовувати до такої категорії осіб тільки такі види примусових заходів виховного характеру: обмеження дозвілля і встановлення особливих вимог до поведінки неповнолітнього; передача неповнолітнього під нагляд батьків чи осіб, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічного або трудового колективу за його згодою, а також окремих громадян на їхнє прохання; направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи.

Також доцільно встановити особливості призначення покарання неповнолітнім з ознаками вікової осудності, у тих випадках, коли не має підстав застосування примусових заходів виховного характеру.

Не можна призначати однакове покарання за вчинення тотожного злочину неповнолітнім особам, які відстають у психічному розвитку і внаслідок цього не були здатні повною мірою усвідомлювати суспільну небезпеку свого діяння, і тим, хто має нормальний розвиток та усвідомлює значення своїх дій у повному обсязі. У протилежному випадку це буде суперечити таким принципам, як індивідуалізація відповідальності, справедливості тощо.

Оскільки кримінальна політика України останнього десятиліття йде шляхом пом'якшення покарання за наявності обставин, що зменшують суспільну небезпеку діяння та особи злочинця, наприклад, призначення покарання при незакінченому злочині (ст. 68 КК), призначення більш м'якого покарання (ст. 69 КК), призначення покарання за наявності обставин, що пом'якшують покарання (ст. 69-1 КК), тому доцільно за наявності ознак вікової осудності ставити питання також про зниження міри покарання до неповнолітніх осіб.

Тому пропонуємо закріпити у КК України норму наступного змісту: «При встановленні у неповнолітнього відставання у психічному розвитку, не пов'язаного з психічними розладами (захворюваннями), що знижують рівень здатності усвідомлення суспільної небезпеки або фактичний характер свого діяння або керування своїми діями (бездіяльністю), строк або розмір покарання не може перевищувати двох третин максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання, передбаченого відповідною санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини цього Кодексу».

Ключові слова: кримінальне правопорушення, кримінальний проступок, неповнолітній, злочин, вікова осудність, суб'єкт злочину, примусові заходи виховного характеру.

Ключевые слова: уголовное правонарушение, уголовный проступок, несовершеннолетний, преступление, возрастная вменяемость, субъект преступления, принудительные меры воспитательного характера.

Key words: criminal offense, criminal misconduct, minor, age responsibility, subject of crime, compulsory educational measures.